

חידושי סוגיות

בגדר חיוב פועל לעבוד בכח

יביא מה ששינה אדה"ז מן הרמב"ם בסדר הדינים; ידייק בלשונות אדה"ז והרמב"ם; יסיק דהרמב"ם נתכוין לחדש שחיוב פועל לעבוד בכל כוחו הוא מתביעת בעה"ב עליו; יבאר דבזה הוסיף אדה"ז לומר דהוא מדין אחד עם החיוב לעבוד בכח, דשניהם הם מהיות הפועל קנוי לבעה"ב

"כי בכל כחי עבדתי את אביכין"

(פרשתנו לא, ו)

א.

שינוי אדה"ז מן הרמב"ם באיסור פועל להחליש עצמו קודם מלאכתו

בדיני שכירות מצינו איסור מחודש, מלבד מה שהזהירה תורה על בעל הבית מלעכב שכר הפועל, וז"ל הרמב"ם בהל' שכירות (פי"ג ה"ז): כדרך שמוזהר בעה"ב שלא יגזול שכר העני, כך העני מוזהר שלא יגזול מלאכת בעה"ב ויבטל מעט בכאן ומעט בכאן ומוציא כל היום במרמה, אלא חייב לדקדק על עצמו בזמן. . וכן חייב לעבוד בכל כוחו, שהרי יעקב הצדיק אמר (פרשתנו לא, ו) "כי בכל כחי עבדתי את אביכין" כו'.

והנה, הלכה זו הביאה גם כ"ק אדמו"ר הזקן בשולחנו (ח"מ הל' שאלה ושכירות וחסימה ס"כ), אלא ששינה בזה מן הרמב"ם, דהרמב"ם הביא כבר בהלכה שקודם לזה, דאיכא איסור על הפועל להעביד א"ע יתר על המידה (קודם שבא לעבוד אצל בעה"ב זה), כיון שעיי"ז יחלש

לקראת שבת

יג

כוחו ולא יוכל לעבוד כראוי ונמצא גוזל את בעה"ב¹, אמנם אדה"ז הביא דין זה רק בהמשך להאיסור האמור, ולבד מזה גם שינה בכמה לשונות מן הרמב"ם (כדלהלן), וז"ל שם: "וכדרך שבעל הבית מוזהר שלא לגזול שכר העני ולא לאחרו, כך העני מוזהר שלא יבטל מלאכת בעה"ב ויבטל מעט מכאן ומעט כאן ומוציא כל היום במרמה, אלא חייב לדקדק על עצמו בזמן. לפיכך אין הפועל רשאי לעשות מלאכה בלילה ולהשכיר עצמו ביום, וכן אין האדם רשאי לעשות מלאכה בבהמתו בלילה² ולהשכיר ביום, ואין הפועל רשאי להרעיב ולסגף עצמו³ שהרי מחליש כחו ולא יוכל לעשות מלאכת בעה"ב בכח".

היינו דאיכא בזה שינוי עיקרי מן הרמב"ם⁴, דהרמב"ם הזכיר איסור זה עוד קודם שהביא עיקר האיסור דגזילת הפועל מבעה"ב (וכ"ה בטוש"ע ולבוש (ת"מ סו"ס שלז), שהביאו הדינים כסדר שהביאם הרמב"ם), ונראה דס"ל שאינו מכלל זה אלא הוא איסור בפ"ע, משא"כ אדה"ז הביאו בהמשך להאיסור, דכיון שאסור לגזול "לפיכך כו", היינו דמשמע לי' שהוא מגדר האיסור הזה עצמו.

[ובפשטות הי' נראה, שאף להרמב"ם הוא מגדר אחד, ורק שהקדימו לאיסור גזילה בשעת מלאכה, כיון שהוא קודם לו בזמן, דמיירי קודם שבא פועל אצל בעה"ב (וזהו מכללות החילוק בין סגנון הרמב"ם ואדה"ז, דהרמב"ם כתב ספרו רק על מנת להודיע "המעשה אשר יעשון", ולזה לא הביא כלל בהלכותיו טעמי הדינים וגדריהן כו', ועד"ז הוא דרך המחבר בשולחנו, וזהו שכאן הביאו ההלכות כסדר זמן קיומם בפועל, משא"כ אדה"ז שכלל בחיבורו "הלכות בטעמיהן"⁵ (כמ"ש ב"הקדמת הרבנים בני הגאון המחבר ז"ל"), ולכך סידר דין זה ע"פ גדרו, והביאו רק אחר שהגדיר איסור גזילת הפועל, דמזה נסתעף איסור אחר מה שאסור לו להחליש עצמו קודם עבודתו).

ועוד אפ"ל, דכיון שאיסור זה הוא מכלל "מרמה" שיכול הפועל לעשות לבעה"ב שלא בשעת מלאכה, הקדימו הרמב"ם והביאו מיד בהמשך להלכות שלפנ"ז⁶ בדבר ה"מרמה"

שם. אבל בירושלמי שם ליתא תיבות אלו. (4) השינוי שברמב"ם מתחיל ההלכה "כדרך", ובשו"ע אדה"ז "וכדרך" – יש לומר, כי בשו"ע אדה"ז בא בהמשך להלכות הסמוכות לפנ"ז (באותו הסימן) שבהן מדובר על האזהרה "שלא לגזול שכר העני ולא לאחרו"; משא"כ ברמב"ם כתב עד"ז לא בפרק זה, כ"א לפנ"ז – בפ"א שם, ותחלת ההלכה (ה"ז) "כדרך שמוזהר" – באה כסיום כל הלכות שכירות.

(5) ראה קו"א בשו"ע אדה"ז הל' ת"ת רפ"ב.

(6) וזה גופא בא בהמשך לתחלת ההלכה "רשאי בעל הפרה להרעיב פרתו ולסגפה כדי שתאכל הרבה

(1) ומקורם בתוספתא ב"מ פ"ח, ב: ירושלמי דמאי פ"ז ה"ג – כנסמן במ"מ והגה"מ לרמב"ם שם.

(2) ברמב"ם שם (ה"ו) "או לדוש בפרתו ערבית ולהשכירה שחרית" – ועד"ז הוא בסמ"ג דלקמן הערה 11 (ובתוספתא שבהערה 1 "לחרוש" (וכ"ה ברי"ף ב"מ פ"ז (פט, א) וברא"ש שם ס"ג)). ובירושלמי (שבהערה 1) "לא יחרוש אדם בפרתו בלילה וישכירנו ביום". ולכאורה הוי שינוי בדין, אם האיסור הוא דוקא כשעובר בלילה או רק בערבית – ראה חסדי דוד לתוספתא שם.

(3) ברמב"ם שם מוסיף: ומאכיל מזונותיו לבניו. ועד"ז הוא בטוש"ע שלקמן בפנים. והוא כבתוספתא

לקראת שבת

שהתירו לפועל שלא בשעת מלאכתו – "ורשאיין פועליין⁷ לטבול⁸ פתן בציר כו", ע"מ להדגיש דאעפ"כ אסרוהו מלהעביד א"ע יתר על המידה, וכפי שנרמז בלשון הרמב"ם שהוא בהמשך אחד – "אבל אין הפועל רשאי כו"⁹.

אמנם עדיין אי"ז ביאור מספיק¹⁰, ויותר נראה שאיפלגו כאן אף בגדר האיסור, דהא כאמור הרמב"ם הזכירו קודם שדיבר כלל מענין גזילת הפועל, ורק בהלכה שלאח"ז מתחיל בזה בסגנון מחודש – "כדרך שמוזהר בעה"ב כו' כך מוזהר העני כו" – משמע דע"ע לא דיבר מזה האיסור כלל].

אכן, הסמ"ג (מ"ע סוף מצוה צא¹¹) כתב להדיא דהאיסור שאסרו על הפועל להחליש עצמו מקודם, הוא מכלל האיסור דמחוייב לעבוד בכל כוחו ולא לגזול את בעה"ב כו', והיינו כדרך אדה"ז דהוה מגדר אחד. ועדיין יל"ע טובא בזה, במאי קמיפלגי אי נימא דהוא שם אחד או שהם ב' איסורים נפרדים.

ב.

ידייק בשינויי הלשונות דאדה"ז, ויקדים כמה דיוקים בדברי הרמב"ם

והנה, לבד משינוי זה, יש לדייק קצת מה ששינה אדה"ז בכמה לשונות מן הרמב"ם, חדא,

מקומות הנ"ל) ובשו"ע אדה"ז שם "להשקותו" (ע"ד בטוש"ע שם "להשקות את הפועל").

(8) כ"ה בגמ' שם. רא"ש שם. טוש"ע (ושו"ע אדה"ז) שם. אבל בתוספתא שם "לאכול".

(9) ולהעיר שבתוספתא שם באים בהלכה א', אבל בסדר הפוך – מתחיל בהאיסור "אין הפועל רשאי כו", ואח"כ – "ורשאיין פועליין לאכול פתן בציר כדי שיאכלו כו".

(10) אבל אפ"ל כן בנוגע לשו"ע המחבר, שאינו מתחיל ההלכה "כדרך שמוזהר בעה"ב כו" כברמב"ם. ובפרט ששו"ע המחבר עיקרו הוא מעשה הדינים, ולא כברמב"ם שבעיקר הוא (גם) ספר ידיעות ההלכות – ראה לקו"ש חט"ו ע' 374. ועוד.

(11) ושם: גרסינן בירושלמי דמס' דמאי ובתוספתא דב"מ אין הפועל כו' (ומסיים) מפני גזל מלאכתו של בעל הבית שהרי ישל כחו ויתחלש דעתו ולא יעשה מלאכה בכח והרי יעקב אבינו אמר כי בכל כחי עבדתי וגו'.

מן הדייש ורשאי השוכר להאכילה פקיעי עמיר כו", שהוא בהמשך והסיום דהפרק שבו מדובר בדיני לא תחסום שור בדישו.

משא"כ בשו"ע אדה"ז בא סעיף זה בהמשך לפרטי דיני לא תלין כו' של פועל (וכיו"ב); ודיני לא תחסום, וכן הדינים שהפועל אוכל בשעת מלאכתו – כתב לאח"ז (סכ"ב ואילך).

ובשו"ע המחבר דינים אלו בנוגע לפועל הם הסיום דסימן (שלז) "דין אכילת פועל בשעת מלאכה ממה אוכל ומתי אוכל", והסימן שלאח"ז (שלח) – "דין אכילת בהמה בשעת מלאכה ואיסור חסימתה", והסימן שלאח"ז (שלט) – "לתת שכר אדם ובהמה וכלים בזמנו ומתי זמנו". ואכ"מ.

(7) כן הוא בדפוסים שלפנינו ברמב"ם ובתוספתא שם. ב"מ פט, סע"א (רי"ף שם. רא"ש שם ס"ג). אבל בשו"ע אדה"ז (שם סכ"ד) הפועל רשאי לטבול פתו (וכבטוש"ע שם סט"ו). ועד"ז הוא השינוי (בין לשון יחיד ול' רבים) בהבא לפני"ז ברמב"ם: ברמב"ם שם "ורשאי בעה"ב להשקות פועלים" (וכן בשאר

לקראת שבת

טו

שהשמיט¹² התיבות שכ' הרמב"ם בדבר האיסור להחליש עצמו מקודם – "מפני גזל מלאכתו של בעה"ב¹³", ותו, דהרמב"ם כתב בטעם הדבר – "שהרי תשש כחו ותחלש דעתו ולא יעשה מלאכה בכח", ואדה"ז שינה בזה וכו' "שהרי מחליש כחו ולא יוכל לעשות מלאכת בעה"ב בכח"¹⁴.

ויש לבאר בכל זה בהקדם איזה דיוקים בדברי הרמב"ם, דכסיום דבריו גבי יעקב אבינו ע"ה, הוסיף עוד ד"לפיכך נטל שכר זאת אף בעולם הזה, שנאמר (פרשתנו ל, מג) ויפרץ האיש מאד מאד", וזה דבר פלא שיוסיף הרמב"ם בהלכותיו מדברי אגדה מה שאין בו שום נפקותא לדינא (ובודאי לא עשה זה אך כדי לסיים הל' שכירות ב"דבר טוב", שהא מצינו בכמה הלכות שלא הקפיד ע"ז¹⁵, ומוכח דבמקומות שהביא מן האגדות הוא משום שנוגע לגדרי הדין וכיו"ב, ומלבד זה מוכח בנדו"ד שיש בזה לימוד, דבטושו"ע שם הובאה ג"כ אגדה זו, ושם אינו כסיום ההלכות, ובשו"ע אדה"ז הביאו באמצע הסעיף הנ"ל), ואדרבה – בזה רק הקשה הרמב"ם על דברי עצמו¹⁶ מ"ש מקודם דהוא חיוב לנהוג כיעקב, דהא ממה שיעקב קיבל ע"ז שכר מיוחד מן שמיא מוכח דהי' בזה הנהגה שהיא לפני משורת הדין.

וגם יש לדייק בלשונו גבי הראי' שהביא מיעקב, שכ' "שהרי יעקב הצדיק אמר כו'", דאינו בל' הרגיל, ובכ"מ כותב "שנאמר" וכיו"ב. וגם מה שבחר בהתואר ד"צדיק" גבי יעקב¹⁷, ולא בתואר הרגיל¹⁸ "יעקב אבינו"¹⁹, ומה גם שבזה לכאורה הדגיש בהיפוך, דהי' צדיק הנוהג גם במה שאינו מחוייב מן הדין. וכמשי"ת להלן דבזה הגדיר הרמב"ם כמה גדרות בדין זה.

טוב – ראה שיחת ש"פ מקץ תשד"מ ע"ד הסיום דס' נשים וס' טהרה ברמב"ם).

16) ובמילא בהעתקתו בשו"ע אדה"ז שם.
17) ולהעיר, שבטור שם – אף שמקדים "כתב הרמב"ם כו'" – מעתיק הל' "שכן יעקב אמר כו'" (ומשמיט "הצדיק").

18) ראה לדוגמא – הל' יסוה"ת פ"א ה"ט–י (בנוגע למשה)^א: פ"ו ה"ט (אברהם): פ"ז ה"ג (יעקב): שם ה"ו, פ"ח פ"ט ה"א וה', פ"י ה"א וה' (משה): הל' ע"ז פ"א סה"ב ואילך (אברהם, יעקב ומשה). ועוד.

19) וכ"ה הלשון בסמ"ג שם. לבוש שם. ולהעיר מרמב"ם סוף הל' מילה "בוא וראה כמה חמורה מילה שלא נתלה למשה רבינו עלי" – ומשנה

12) וגם בתחילת הסעיף כותב "שלא יבטל מלאכת בעה"ב", ומשנה מלשון הרמב"ם שם "שלא יגזול מלאכת בעה"ב". אבל להעיר, שגם בטור שם, אף שמקדים "כתב הרמב"ם", כ' "שלא יבטל כו'".

13) וכ"ה בתוספתא שם. ובירושלמי שם "מפני שהוא ממצע מלאכתו של בעה"ב". ובטושו"ע (ולבוש) שם (סי"ט) "מפני ביטול מלאכתו של בעה"ב".

14) ועד"ז הוא בטושו"ע שם (ולבוש) שם: שהרי מחליש כחו שלא יוכל לעשות מלאכת בעה"ב בכח".

15) ויתירה מזו: שאפילו כסיום ה(י"ד) ספרים אין הרמב"ם מקפיד לסיים דוקא בדבר טוב (ראה סיום ספר נשים). אבל שם רק תיבה האחרונה אינו דבר

[ובפשטות הי' נראה, דבזה הדגיש שדין זה אינו נלמד מהתם, דהא אין למדין מקודם מתן תורה²⁰, אלא הוא רק כעין אסמכתא או גילוי מלתא וכיו"ב על חשיבות עבודת הפועל לבעה"ב, אבל זהו דוחק ביותר, דמצינו בפירוש שהביא הרמב"ם מה שלמדו מקודם מ"ת, וכמו מה שלמדו מהכתוב דפרשתנו (כט, כז²¹) – "אפילו בחולו של מועד אין נושאים נשים . . . לפי שאין מערבין שמחה בשמחה, שנאמר מלא שבוע זאת ונתנה לך גם את זה" (הל' אישות פ"י הי"ד²²), וכבר האריכו במפרשים²⁰ במה שאינו בסתירה להא דאין למדין מקודם מ"ת, וכ"ש בנדו"ד דלא מיירי בדין פרטי, אלא בכללות דרך הנהגת הפועל שנהגו בין בני אדם, דפשיטא דאיכא למילף²³ אף מקודם מ"ת²⁴. ועוד זאת דמצינו אף בענין זה גופא, דילפינן בגמרא (ב"מ צג, ב) מעבודת יעקב לדיני שומרים – "עד מתי שומר שכר חייב לשמור, עד כדי הייתי ביום אכלני חורב וקרח בלילה" (פרשתנו לא, מ)²⁵].

ג.

יבאר דלהרמב"ם חיוב הפועל לעבוד בכל כחו הוא חיוב ממוני לבעה"ב

ויובן כ"ז, בהקדם גדר החיוב ד"לעבוד בכל כוחו", דהי' אפשר לומר בזה שאינו ממש מכלל איסור גזילה מבעה"ב, דהא מיירי במי שעובד בכל הזמן שנתחייב לבעה"ב ובכח (שכבר בהלכה שלפנ"ז הביא האיסור דלהחליש א"ע, כיון שמחוייב לעבוד בכח), ורק שאינו עובד בכל כחו, דאין לבעה"ב שום תביעת ממון עליו, ורק שאעפ"כ הוא דרישת התורה מן הפועל שיעבוד בכל כוחו, אף שאינו ממה שיכול בעה"ב לחייבו. ולשלול סברא זו הביא הרמב"ם דין זה בהמשך לכללות האיסור דגזילה מבעה"ב, "וכן חייב לעבוד בכל כחו", ללמדך דהוא מגדר אחד, ומי שאינו עובד בכל כחו ה"ה כמי שאינו עובד בכל זמן המלאכה, ואף חיוב זה הוא ממה שמחוייב לבעה"ב.

ורק לראי' על ענין זה גופא (דגדר חיוב העבודה בכח, הוא מחיובי הפועל לבעה"ב) הביא מהא דמצינו ביעקב, דההוכחה שבזה אינה רק ממה שאמר יעקב "כי בכל כחי עבדתי

שיש בו טעם וסברא: במקום שאין סברא לחלק: לימודים שהם בתורת גילוי מילתא. וראה לקו"ש ח"א פרשתנו (ע' 65 ואילך) ע"ד הלימוד דאין מערבין שמחה בשמחה דלמדין מפרשתנו. (24) להעיר מדברי הרמב"ן עה"ת (וישלח לד, יג): ועל דעתי הדינין שמנו לבני נח כו' מצות שלהם . . . בדיני גניבה ואונאה ועושק ושכר שכיר ודיני השומרים כו' ודיני מקח וממכר. והיינו שתוכן הדינים דפ' משפטים ה"ז בכלל ז' מצות ב"נ. (25) וראה שאילתות פרשתנו שאילתא כ.

מלשון המשנה (נדרים לא, ב) "למשה הצדיק". וראה לקו"ש חכ"ה ע' 58 הערה 40. (20) ראה שד"ח כללים מערכת האל"ף כלל שכא. פאת השדה כללים מערכת אל"ף סקל"ה סק"י. אנציקלופדי' תלמודית ערך אין למדין מקודם מ"ת. וש"נ. (21) וראה פרש"י שם – מירושלמי. וברמב"ן שם. (22) מירושלמי מו"ק פ"א ה"ז. (23) מהאופנים שאפשר ללמוד מקודם מ"ת (ראה בהנסמן בהערה הנ"ל): אופני קיום המצוה: דבר

לקראת שבת

יז

את אביכך" (ואדרבה, בזה עדיין אינו מוכח שהי' מחוייב, דאפ"ל שאמר כן ע"מ להדגיש²⁶ שהנהגה זו קיים לפני מן השורה²⁷), אלא מהמשך דברי הרמב"ם, מה שעיי"ז "נטל שכר זאת כו' ויפרוץ כו'", פירוש דאין הכוונה בזה לשכר מן שמיא שקיבל על מעשיו, כ"א שאף על ענין זה (שעבד בכל כחו) קיבל משכורתו²⁸ כמו שהבטיח לבן ("נקבה שכרך") להרבות מקנהו כו', ונתקיים בו "יפרוץ גו'" (אף שלבן עצמו נתכוין מתחילה לרמותו וכו').

ולזה נקט בלשון "שהרי כו'" (ולא "שנאמר"), דהא לא נתכוין לומר שדין זה נלמד מהתם, ורק הוכיח בגדר הדין שחיוב זה הוא מחיובי פועל לבעה"ב, וראי' זו אינה כלל מהכתוב שהביא, אלא מהמשך דבריו מה שקיבל ע"ז שכר. והדגיש זה אף במה דנקט התואר "צדיק", דכבר הדגיש בריש הל' דעות תואר זה גבי מי שמקיים החיובים שהם מן הדין, והביא שם (פ"א ה"ד) גבי מי שנוהג ב"דרך ישרה היא מדה בינונית"²⁹, דנק' בל' הכתוב "צדיק"³⁰ (ומי שהוא "מדקדק על עצמו ביותר" ונוהג "לפנים משורת הדין" נק' "חסיד" (שם ה"ה)), ולכך נקט תואר זה הכא, לומר שדבר זה שקיים יעקב הי' ממה שמחוייב מן הדין (כדמוכח ממה שנכלל במשכורתו, כנ"ל), ולא הי' בזה הנהגה שהיא מיוחדת רק ל"אבות" וכיו"ב³¹, דהא הוא חיוב כלפי בעה"ב.

ד.

יחדש דבהא גופא שינה אדה"ו, לומר דהוא דין אחד ממש עם חיוב מלאכה בכח

אמנם, בחידוש זה גופא יש לחקור, אי נימא דהוא חיוב נוסף כלפי בעה"ב, היינו דמלבד

(30) וראה שם ה"ו "כך למדו בפירוש מצוה זו מה הוא נקרא חנון כו' צדיק וישר כו'".

(31) אין לזה סתירה מהמבואר בלקו"ש חכ"ה ע' 58 (כנ"ל הערה 19) בהטעם דשינה הרמב"ם בסוף הל' מילה מלשון צדיק שבמשנה להדגיש שהוא דבר הנוגע לא רק למשה הצדיק, כי בהל' דיעות מדובר (בצדיק חכם וחסיד) בדיעות ומדות הנוגעות ביחס בין אדם לחבירו, ועד"ז הוא בנדו"ד, ואין זה שייך (כ"כ) להמדובר בהל' מילה מצוה שבין אדם למקום שבזה אפ"ל שהכוונה לצדיק ממש (ועד"ל הלשון "צדיק" "צדיקים" בהל' תשובה פ"ו ה"ד. פ"ז ה"ד. פ"ח ה"א וב'). ובפרט דבא לומר החומרא דמצות מילה "כמה חמורה מילה שלא נתלה כו' עבורו אפילו שעה אחת כו'", אין מקום לכתוב ל' צדיק כי אפשר לבעל דין לחלוק שרק לצדיק כפשוטו לא נתלה אפילו שעה אחת (ולא למי שהנהגה שלו ישרה, או צדיק בדינו ככרפ"ג דהל' תשובה שם).

(26) וכמ"ש המאירי ב"מ שם (לדעת רבה) – גבי הפסוק "הייתי ביום אכלני חורב גו'".

(27) וראה גם מדרש הגדול פרשתנו לא, לט. פי' ר"א בן הרמב"ם שם. ועוד.

(28) וכמ"ש הרמב"ם בפיה"מ ריש פאה, שזהו החילוק בין ה"מצות המיוחדות לאדם בנפשו במה שיש בינו ובין הקב"ה", שבזה "תחשב לו לצדקה ויגמלהו הקב"ה עלי' לעוה"ב", וה"מצות התלויות בתועלת בני אדם קצתם עם קצתם (בין אדם לחבירו)" שתחשב לו לצדקה לעוה"ב לפי שעשה המצוה וימצא טובה בעוה"ז בעבור שנהג מנהג הטוב בין בני אדם כי כשינהג מנהג הזה ינהגו אחרים כמנהגו יקבל כמו כן שכר מהענין ההוא".

אלא שבנדו"ד "נטל שכר זאת" לא מלבן הארמי באופן ישר.

(29) אף שהוא עצמו מתארו (שם ובה"ה) "חכם" ושהיא "מדת חכמה".

לקראת שבת

מה שמחוייב אליו לעשות המלאכה בכח הראוי, דבלא זה ליכא כאן שם מלאכה כלל, ישנו חיוב אחר שמחוייב אליו – לעבוד בכל כחו. או שנאמר, דהוי ממש דין אחד, ובמה שמחוייב לבעה"ב לעבוד בכח וכו', נכלל כבר הא דמחוייב ג"כ לעבוד "בכל כחו".

ובזה הוא החילוק בין שיטת הרמב"ם לאדה"ז בזה, דהרמב"ם שהביא ההלכה דאסור להחליש עצמו, בהלכה בפ"ע מקודם שהביא כללות איסור גזילה מבעה"ב, הדגיש בזה דהם ב' חיובים נפרדים שמחוייב לבעה"ב, ובתחילה הביא מה שאסור לו להחליש א"ע קודם מלאכתו, דהוא מה שמחוייב לעבוד בכח, ולאח"ז הוסיף חיוב האחר שכיון שאסור עליו לגזול מבעה"ב מאומה כו' (שלכן חייב לעבוד בכל זמן מלאכתו), מחוייב ג"כ לעבוד בכל כחו. ובסברת החילוק בין ב' הדינים נ"ל, דהחיוב הראשון הוא בהחפצא דהמלאכה עצמה, שבלא שיעבוד בכח אין ע"ז שם מלאכה כלל, משא"כ החיוב לעבוד בכל כחו, הוא ממה שבחיובי גברא בין הפועל לבעה"ב, שבעה"ב יכול לתבוע ממנו הנהגה זו להיותו קנוי³² אליי³³.

משא"כ אדה"ז ס"ל דהם חיוב אחד, וליכא חילוק בין הגברא להחפצא, דב' החיובים הם ע"מ שיהי' כאן שם דמלאכת בעה"ב, וע"מ שיחול שם זה אינו מספיק מה שיעבוד בכח לבד, דבלא שהוא בכל כחו עדיין ליכא ע"ז שם "מלאכת בעה"ב" כלל. ולכך הביא אדה"ז ב' הדינים בחדא מחתא, לאחרי שהקדים איסור גזילה מבעה"ב, ללמדך דב' חיובים אלו (לעבוד בכח, ולעבוד בכל כחו) גזילה אחת הם מבעה"ב, ובלעדם ליכא שם "מלאכת בעה"ב" ע"ז. היינו, דלאדה"ז אף החיוב הראשון מה שצריך לעבוד בכח, אינו רק חיוב על החפצא, להיות כאן שם מלאכה, אלא הוא ג"כ מחיובי הגברא הבאים מחמת היות הפועל קנוי לבעה"ב³⁴,

לבטל "מעט בכאן ומעט בכאן" מהא ש"הקפידו על ברכה רביעית כו" – דלכאורה ה"ז גזילה! (ב) ההקדמה "כדרך שמוזהר בעה"ב שלא יגזול שכר עני ולא יעכבנו כך העני כו" – למאי נפק"מ? – כי הדיוק בזה הוא (לא רק ש"לא יגזול כו", כ"א גם) "ולא יעכבנו", שאין בזה גזל (שהרי משלמו אח"כ), ומ"מ ה"ז (כעין) גזל העני מפני שהוא משועבד אליו לשלמו תיכף (ו"כך העני" – גופו קנוי לבעה"ב לדקדק בזמנו ולעבוד בכל כחו גם כשאין הפסד לבעה"ב).

(34) ראה שו"ע אדה"ז הל' שאלה ושכירות וחסוימה סכ"א (מרמב"ם הל' שכירות פ"ט ה"ד. שו"ע חו"מ סשל"ג ס"ג): פועל העובד לבעה"ב בין בשכירות לזמן בין בקבלנות אפי' כבר קיבל כל שכרו

(32) ראה ריטב"א ב"מ (י, א וברפ"ו שם). ועוד. וכ"ה דעת הרמב"ם (הל' מכירה פי"ג הט"ו – ראה בכ"ז מחנה אפרים הל' שכירות פועלים ס"א–ב וס"ו (וע"ש סוס"א, דמהרמב"ם הנ"ל נראה דכל פועל גופו קנוי – לא רק כאשר נשכר לבעה"ב לכל מלאכה)).

(33) ואולי י"ל, דבהלכה ז מדובר אפי' כאשר לא יחסר בגוף המלאכה (לבעה"ב) כשלא ידקדק בזמן ולא יעבוד בכל כחו^א נולדוגמא – פועל בעל כח גדול, שגם אם לא יעבוד בכל כחו (או לא ידקדק בזמנו) יוכל להשלים המלאכה הקצובה ליום זה. וכיו"ב] – ומ"מ חייב לדקדק בזמנו ולעבוד בכל כחו מחמת התחייבות הפועל לבעה"ב שגופו קנוי לו. ועפ"ז מתורן ג"כ: (א) למה הוזקק לראי' שאין

(א) משא"כ בהלכה ו, שעי"ז ש"לא יעשה מלאכה בכח" חסר בגוף המלאכה ויש הפסד לבעה"ב ממלאכה זו.

לקראת שבת

ט

ולכך אין לחלקו מן החיוב השני דלעבוד בכל כחו.

וזהו ששינה מן הרמב"ם בלשונותיו, דהרמב"ם כתב בביאור הדין הראשון שלא יחליש עצמו, דהוי "מפני גזל מלאכתו של בעה"ב", דהוא סבר שטעם חיוב זה דלעבוד בכח, הוא מחמת שבלא זה אין כאן שם "מלאכה", ולזה מי שמחליש עצמו אינו ראוי כלל להיות פועל, כיון שאין שייך שתצא ממנו "מלאכה", וא"כ כבר בהיותו במצב זה ומשכיר עצמו לבעה"ב, ה"ה גוזל את בעה"ב. משא"כ אדה"ז השמיט זה, כיון שלשיתתו לא זהו טעם החיוב דעבודה בכח, כ"א הוא מהא דקנוי הפועל לבעה"ב, וא"כ המחליש א"ע הוא רק גרם, דרק כשיתחיל לעבוד לאח"ז תהי' גזילתו, דלא יוכל למלאות חיובו לבעה"ב מה שיהי' מחוייב מצד היותו קנוי לו עתה ע"י שמשכיר א"ע עתה³⁵.

ולכך שינה ג"כ מן הרמב"ם, במה דהרמב"ם כתב ש"לא יעשה מלאכה בכח", והוא כ' ד"לא יוכל לעשות מלאכת בעה"ב בכח", היינו דהוא גרם, מה שאח"כ לא יוכל לעשות, אף שיהי' מחוייב אז להיותו עסוק ב"מלאכת בעה"ב" שהוא קנוי לו.

ובזה מיושב עוד שינוי, בסיום ל' הרמב"ם מה שיעקב "נטל שכר זאת כו'", דאדה"ז השמיט תיבת "זאת" וכ' "נטל שכרו"³⁶, ולהנ"ל הוא מחוור ביותר, דהא מיירי בהחיוב ד"בכל כחו", ולהרמב"ם הוא חיוב שני, ולכך הדגישו בפ"ע ("נטל שכר זאת"), דאף על זאת נוטל שכר מבעה"ב (וכנ"ל בארוכה, דבזה הדגיש שהפועל מחוייב בזה לבעה"ב), אמנם לאדה"ז השכר שקיבל על"ז הוא הוא שכר עבודתו, ואין בזה תוספת אחרת על משכורת מלאכתו בכלל, דכנ"ל כל החיובים שנמנו כאן הם משם אחד, ושכר עבודתו הרגיל ("שכרו") הוא אף על מה שעובד בכל כחו.

הרמב"ם, דס"ל דהוי דין ואיסור בפ"ע, מדגיש בלשונו (לא פעולת האדם, כ"א) הנפעל כבר אז – "שהרי תשש כחו (ותחלש דעתו)", שלכן כשעושה פעולות אלו אינו בגדר פועל העובד ובמילא הרי"ז בגדר "גזל מלאכתו של בעה"ב" גם לפני זמן המלאכה בפועל;

משא"כ אדה"ז, דס"ל שאינו איסור בפ"ע (כ"א רק מסוכב מהחיוב "לעבוד בכל כחו") וכשעושה מלאכה בלילה כו' הוא רק גרם כו' – מדגיש פעולת האדם: שהרי מחליש כחו (וגורם ש)לא יוכל לעשות מלאכת בעה"ב בכח.

36) בטור "נטל שכר בעוה"ז על כן", ובשו"ע "נטל שכרו בעוה"ז" – ובשניהם בהשמטת "אף". ובלבוש "זוכה ונטל שכרו בעוה"ז ובעוה"ב".

יכול לחזור בו באמצע פעולתו כו' שנאמר כי לי בני" עבדים עבדי הם ולא עבדים לאבדים (ומוסיף על לשון הרמב"ם ומפרש) "שיעבדו שלא ברצונם מחמת שכר נשכרו". והיינו שבזה מתבטא "לא עבדים לעבדים". אבל "גופו קנוי" למלאכתם (מהנהגות מרדכי ב"מ פרק האומנין, רמ"א שם): ולכן יש מי שאומר שאין לפועל או מלמד כו' להשכיר עצמו כו' יותר מג' שנים כו' ביותר מג' שנים יצא מכלל שכיר ונכנס בכלל עבד והתורה אמרה כי לי בני" עבדים כו'). וראה מחנה אפרים שם.

35) ואולי יש לומר, שזהו גם טעם השינוי בשו"ע אדה"ז "שהרי מחליש כחו" (כבטושו"ע שם), וברמב"ם "שהרי תשש כחו ותחלש דעתו":